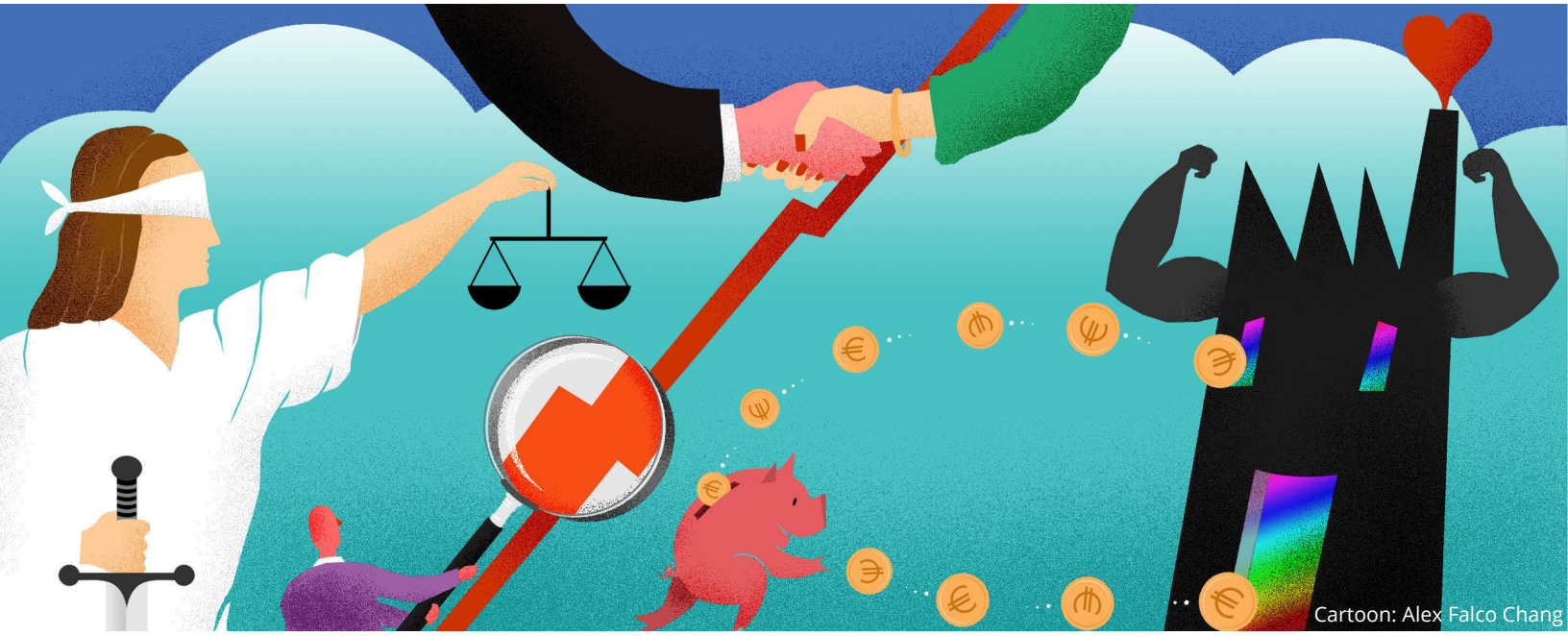

B.V.m.

De sociale onderneming op weg naar het Burgerlijk Wetboek

17 februari 2016
Mark Hillen
Stefan Panhuijsen

social enterprise nl

MANAGEMENT SAMENVATTING

Sociaal ondernemers spelen een cruciale rol in het vormgeven van een nieuwe economie. Hun bedrijven dragen bij aan het oplossen van de grote dossiers van deze tijd, zoals de overgang naar een circulaire economie, banencreatie voor mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt, fossielvrije energie gebaseerd op lokaal eigenaarschap, goedkope vraaggestuurde zorg, eerlijke internationale ketens en een vitale wijkeconomie.

De bestaande rechtsvormen zijn hierbij een obstakel. De nieuwe generatie sociaal ondernemers verlangt her- en erkenning en vindt deze niet in de huidige rechtsvormen. 79 % van hen geeft aan een nieuwe juridische vorm aan te zullen nemen indien deze zou bestaan.[1] Het is tijd dat Nederland haar ondernemingsrecht op dit vlak vernieuwt en deze ontwikkeling faciliteert.

De meeste social enterprises kiezen voor de BV, maar die reflecteert hun maatschappelijke gedrevenheid niet en geeft de stakeholders geen zekerheid dat de onderneming maatschappelijk is en blijft. Een andere groep ondernemers – met name in het semipublieke domein – voelt zich gedwongen om te kiezen voor een stichting. Maar deze kent geen eigenaarschap van de ondernemer en krijgt dus moeilijk toegang tot risicodragend kapitaal. Een derde groep vindt een verre van ideale middenweg door een BV te combineren met een stichting. Een kleine groep kiest voor de coöperatie, maar de wet schrijft de bestuurders van de coöperatie voor dat zij het belang van hun leden moeten dienen en dat strookt niet altijd met het maatschappelijk belang.

Sociale ondernemingen hebben een maatschappelijke missie, de groei van deze sector is dan ook een publiek belang. Het is tijd dat de Neder-

[1] Social Enterprise NL, *Social Enterprise Monitor 2015*. (2015)

landse overheid – in late navolging van andere landen – stappen zet om deze medestanders en hun stakeholders te faciliteren en van legitimiteit te voorzien. Het recente SER-advies over sociale ondernemingen spreekt zich positief uit over een onderzoek naar een 'label met juridische grondslag'.[2]

De juridische vorm die wij beogen is geen nieuwe rechtsvorm, maar een modaliteit op bestaande rechtsvormen. De modaliteit wordt in het Burgerlijk Wetboek opgenomen en ondersteund door een code of governance die verplichtend is. Daarmee is de keuze om sociale onderneming te zijn geen vrijblijvendheid en kunnen de stakeholders rekenen op continuïteit. De bestuurders zijn in rechte aanspreekbaar op hun gedrag. Het is de enige manier om de maatschappelijke gedrevenheid handvatten te geven en te voorkomen dat deze eenvoudig door aandeelhouders afgeworpen kan worden.

De nieuwe modaliteit kan worden gebruikt op bestaande vennootschappen en coöperaties. We noemen haar .m, de m van maatschappelijk, want die term dekt de lading het beste. Daarmee zien de maatschappelijke vennootschap en de maatschappelijke coöperatie het licht. Ze hebben vier leidende principes:

- De statuten bepalen dat de onderneming de maatschappelijke missie vooropstelt, dus boven het belang van aandeelhouders, management en werknemers, en leggen deze missie inhoudelijk vast.
- De stakeholders worden benoemd in de statuten en door de bestuurders betrokken bij het beleid – de wijze waarop verschilt, afhankelijk van de aard en omvang van de onderneming - die hiertoe een model uit de code of governance kiest.
- De dialoog met de stakeholders en de maatschappelijke acceptatie

[2] SER, *Sociale ondernemingen: een verkennend advies.* (2015)

zijn gefundeerd in transparantie, waarvoor minimumeisen bestaan. Zo is helder 'met wie de buitenwacht te maken heeft', wat het beleid is, en wordt de gerealiseerde maatschappelijke waarde concreet gerapporteerd. Deze informatie is tijdig en voor iedereen toegankelijk.

- De maatschappelijke vennootschap (her)investeert het grootste deel van haar middelen in de missie. De winstuitkering aan aandeelhouders en het beloningsbeleid staan ten dienste van de missie, zijn redelijk, inzichtelijk en hebben brede acceptatie.

Een aantal landen om ons heen heeft een juridische vorm waarin een wettelijke begrenzing van de winstuitkering is opgenomen. Zo'n begrenzing heeft gevolgen voor de ondernemers en de verstrekkers van risicodragend kapitaal: zij accepteren een lagere financiële vergoeding en de verkoop van het bedrijf wordt bemoeilijkt. De ervaringen in het buitenland laten zien dat zo'n wettelijke begrenzing zinvol kan zijn, mits de overheid de ondernemers toegang geeft tot markten in het semipublieke domein.

Wij pleiten dan ook voor twee varianten van de nieuwe modaliteit, een variant zonder dividendbegrenzing en een mét. Deze laatste noemen we .mb, een maatschappelijke vennootschap met begrenzingen.

Zoals Elsschot schreef, tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren. Daar waar het mogelijk is deze op relatief eenvoudige wijze aan te passen c.q. weg te nemen moet een overheid dat vooral niet laten. Een nieuwe modaliteit helpt ondernemers, investeerders en de overheid, dat noemen wij iedereen winst.

Inhoudsopgave

1. **Introductie** 8

BEGRIPPEN EN DEFINITIES

OVERHEIDSBELEID

DOEL

2. **Het waarom van een juridische vorm** 12

DE BEHOEFTE VAN DE SOCIAAL ONDERNEMER AAN HERKENBAARHEID EN BORGING

DE BEHOEFTE VAN DE OVERHEID AAN HERKENBAARHEID EN BORGING

3. **De juridische vorm en de leidende principes** 16

DE MAATSCHAPPELIJKE MISSIE

DE BETROKKENHEID VAN STAKEHOLDERS

TRANSPARANTIE

FINANCIËLE KADERS

MODALITEIT MET WETTELIJKE DIVIDENDBEGRENZING VOOR HET PUBLIEKE DOMEIN

4. **Bedding en borging** 25

BEDDING

BORGING

5. **De toekomst van de sociale onderneming in de Nederlandse economie** 30

6. **Conclusies en vervolg** 33

7. **Dankwoord** 35

8. **Bronnen** 38

9. **Bijlage I – Internationaal overzicht juridische vormen** 40

1. Introductie

Social Enterprise NL is vier jaar geleden opgericht vanuit de behoefte van ondernemers die een nieuwe economie mede willen vormgeven. Ondernemers die ondernemen om de wereld te verbeteren, daarvoor erkenning zoeken en tegen barrières aanlopen juist omdat ze zich primair richten op het creëren van maatschappelijke meerwaarde. Social Enterprise NL steunt deze ondernemers en werkt aan verbetering van het ecosysteem waarbinnen zij werken.

In januari 2014 heeft Social Enterprise NL haar agenda 'Iedereen Winst' gepubliceerd, welke door de Tweede Kamer naar de minister van Economische Zaken is gestuurd met het verzoek daar een opinie over te vormen. In 'Iedereen Winst' werd onder meer gepleit voor een juridische vorm voor de social enterprise.[3]

Het kabinet heeft zich positief uitgelaten over sociaal ondernemerschap in een brief van minister Kamp aan de Tweede Kamer, maar destijds geen inhoudelijke reactie gegeven op de door Social Enterprise NL voorgestelde maatregelen. In plaats daarvan heeft het kabinet in juni 2014 de Sociaal Economische Raad gevraagd onderzoek te doen naar de betekenis van sociaal ondernemerschap voor Nederland. De SER heeft de definitie van de social enterprise van de Europese Unie overgenomen, de behoeftes van de ondernemers onderschreven en in haar advies onder meer gepleit voor een onderzoek naar een 'label met juridische grondslag' voor deze bedrijven.[4]

[3] Hillen, Verloop, Panhuijsen, *Iedereen Winst. Samen met de overheid naar een bloeiende social enterprise sector.* (2014)
[4] SER, *Sociale ondernemingen: een verkennend advies.* (2015)

De social enterprise is door de Europese Unie op hoog niveau gedefinieerd. Een social enterprise is een onderneming:[5]

- whose primary objective is to achieve social impact rather than generating profit for owners and shareholders;
- which operates in the market through the production of goods and services in an entrepreneurial and innovative way;
- which uses surpluses mainly to achieve these social goals and which is managed by social entrepreneurs in an accountable and transparent way, in particular by involving workers, customers and stakeholders affected by its business activity.

BEGRIPPEN EN DEFINITIES

Om deze notitie en de gemaakte keuzes goed te begrijpen moeten we even stilstaan bij begrippen en definities. Het begrip "social enterprise" is in Den Haag vertaald als "sociale onderneming". Het Engelse "social" omvat in het Nederlands echter de begrippen "sociaal" én "maatschappelijk".

Het begrip "maatschappelijke onderneming" wordt geassocieerd met het – inmiddels ingetrokken – wetsvoorstel van het kabinet Balkenende IV. Hierin werd een rechtsvorm geïntroduceerd bedoeld voor (semipublieke) maatschappelijke instellingen zoals scholen en ziekenhuizen, welke wij niet tot de categorie 'enterprise' zouden rekenen. De term "maatschappelijke onderneming" is daarmee verloren gegaan voor deze nieuwe groep ondernemers.

[5] European Commission, *The Social Business Initiative of the European Commission.* (2011)

Het begrip "sociale onderneming" heeft voor veel mensen een beperktere associatie dan de SER en de Europese Commissie bedoelen. Bij "sociale onderneming" wordt vooral gedacht aan organisaties waar veel mensen met arbeidsbeperkingen werken, hetgeen ongetwijfeld voortkomt uit de bekendheid van de term "Sociaal Werkbedrijf". Dit soort sociale ondernemingen maakt weliswaar deel uit van het veld waar wij over spreken, maar om hen specifiek te duiden gebruiken wij voor deze categorie liever de term "sociale firma", in lijn met het Engelse "social firm".

Deze notitie laveert hier en daar tussen de Nederlandse en Engelse begrippen, maar waar de term "sociale onderneming" gebruikt wordt, wordt dus de gehele sector bedoeld, zoals ook de SER deze heeft gedefinieerd voor Nederland. [6]

OVERHEIDSBELEID

Dat de beweging zich inmiddels sterk manifesteert blijkt niet alleen uit het SER-advies. Rond de begrotingsbehandeling van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en die van Economische Zaken in de Tweede Kamer zijn moties aangenomen waarin wordt gevraagd om onderzoek en beleid, en gemeentes zoals Amsterdam en Utrecht zoeken expliciet naar mogelijkheden om de sociale onderneming te stimuleren.[7] In de nieuwe Aanbestedingswet wordt het Europese kader overgenomen waarbij opdrachten kunnen worden voorbehouden aan sociale firma's.[8] Maar de sociale onderneming is – in tegenstelling tot vele andere landen – in Nederland nog niet duidelijk gedefinieerd en afgebakend door de overheid, hetgeen de ontwikkeling remt. Voor Social Enterprise NL is de tijd dan ook gekomen voor een verdieping van de voorstellen van de "Iedereen Winst"-agenda.

[6] Voor meer toelichting over de verschillende begrippen, zie: Lambooy, *Maatschappelijk ondernemen: begripsbepaling en ontwikkelingen.* (2015)
[7] Social Enterprise NL, *2e Kamer: stimuleer sociale ondernemingen.* (2015), Gemeente Amsterdam, *Actieprogramma Sociaal ondernemen 2015-2018.* (2015), Gemeente Utrecht, *Sociaal ondernemen.* (2015)
[8] Tweede Kamer, *Wijziging van de Aanbestedingswet 2012 in verband met de implementatie van aanbestedingsrichtlijnen 2014/23/EU, 2014/24/EU en 2014/25/EU.* (2015)

DOEL

Deze notitie heeft tot doel om de sociale onderneming vorm te geven, zodanig dat deze een plek kan krijgen in het Nederlandse juridisch bestel binnen de kaders die in de Europese Unie zijn vastgesteld. Dit stuk geeft de visie van Social Enterprise NL weer, gebaseerd op onderzoeken onder ondernemers, ervaringen in de landen om ons heen, consultatie van experts en een discussie met een brede groep stakeholders op 14 januari 2016.

Deze notitie behandelt eerst beknopt het waarom van een juridische vorm. Paragraaf drie behandelt de leidende principes van de juridische vorm: de borging van de maatschappelijke missie, de transparantie, de betrokkenheid van stakeholders en de financiële kaders. Paragraaf vier beschrijft de verankering in het bestel en handhaving. In paragraaf vijf gaan we terug naar de toepassing vanuit het publiek belang: 'wat kan de overheid ermee?'. In paragraaf zes schetsen we de vervolgstappen die genomen kunnen worden om de juridische vorm te realiseren.

2. Het waarom van een juridische vorm

Een sociale onderneming heeft primair een maatschappelijke missie en creëert maatschappelijke meerwaarde; ontwikkeling van de sociale onderneming is daarom een publiek belang. Er zijn dan ook twee belangrijke perspectieven op het nut van een juridische vorm. Het eerste komt vanuit de behoefte van de ondernemers, het tweede vanuit overheidsbeleid.

DE BEHOEFTE VAN DE SOCIAAL ONDERNEMER AAN HERKENBAARHEID EN BORGING

Sociaal ondernemers zijn primair maatschappelijk gedreven en opereren vanuit ethische waarden en kaders. Deze ondernemers willen duidelijkheid creëren naar de buitenwereld: dat ze een maatschappelijke missie hebben en welke dit is. Dat deze ook vastgelegd en beschermd is. En dat iedereen deze kan bevragen. Maar hun bedrijfsmodel past niet goed in de bestaande rechtsvormen en deze geven hen niet de juiste identiteit. Dit blijkt uit de Social Enterprise Monitor 2015. 69% van de sociale ondernemers geeft aan dat de maatschappelijke missie van sociale ondernemingen niet voldoende zichtbaar is. 40% van de ondernemers geeft aan praktische problemen te ondervinden vanuit het werken van hun huidige juridische constructie. 79% geeft aan een nieuwe juridische vorm te zullen adopteren als deze voor sociale ondernemingen is ontworpen.[9]

De ondernemers noemen ook verschillende barrières voor de ontwikkeling van hun bedrijf die zijn te relateren aan hun rechtsvorm. Ondernemers die vanuit een stichting opereren kennen geen eigenaarschap en

[9] Social Enterprise NL, *De Social Enterprise Monitor 2015.* (2015)

kunnen alleen risicodragend kapitaal aantrekken via donaties en subsidies, hetgeen eigenlijk niet past bij ondernemen. Daardoor is ook vreemd vermogen moeilijk te verkrijgen. Ondernemers die vanuit een BV werken worstelen met het borgen van hun maatschappelijke missie. Zij moeten aan investeerders en andere stakeholders bewijzen dat zij sociaal ondernemer zijn en blijven. Zij moeten de druk van investeerders weerstaan om meer op financiële aandeelhouderswaarde te sturen. Hetzelfde geldt wanneer de overheid een stakeholder is, hoe kan de sociaal ondernemer werkend vanuit een BV deze relatie vormgeven vanuit zijn missie en zijn waarden? 16% van de leden van Social Enterprise NL voelt zich gedwongen om te werken vanuit een BV en stichting-combinatie. Deze constructie leidt tot veel extra administratie en belemmert de transparantie.[10]

> "Voor Fairphone is onze maatschappelijke missie leidend. Dit zouden we graag ook juridisch verankeren zodat het voor de buitenwereld en onze eigen medewerkers altijd helder is met wie ze te maken hebben."
>
> *- Bas van Abel, CEO Fairphone*

DE BEHOEFTE VAN DE OVERHEID AAN HERKENBAARHEID EN BORGING

Social enterprises creëren maatschappelijke waarde en dienen dus in hoge mate het publiek belang. Ze zijn een medestander van de overheid. In diverse andere landen is dit reeds onderkend en juridisch gefaciliteerd. De Britse Community Interest Company (CIC) werd mede ingericht om de zorg terug te geven aan gemeenschappen: kleinschalig, vraag-gestuurd en dicht bij de burger. Een deel van de 10.000 CIC's is een public spin-out, een voormalige overheidsorganisatie, vaak in handen van de werknemers.[11] De Belgische Vennootschap met Sociaal Oog-

[10] Social Enterprise NL, *De Social Enterprise Monitor*.
[11] Third Sector, *Analysis: The rise and rise of community interest companies*. (2015)

merk (VSO) en de Duitse Integrationsfirma zijn rechtsvormen die mede zijn ingesteld om participatie van mensen met een arbeidsbeperking te vergroten. In Duitsland wordt hernieuwbare energie voor bijna de helft opgewekt door lokale bedrijven van boeren en burgers. De Griekse Koin.SE.p is een maatschappelijke coöperatie, ingesteld om nieuwe bedrijvigheid in achtergestelde gebieden te creëren.

Nederlandse overheden, met name gemeenten, zien de potentie van sociale ondernemingen maar worstelen bij het ontbreken van duidelijke kaders met het maken van beleid. Gemeenten geven aan meer samen te willen werken met sociale ondernemingen, bijvoorbeeld door leegstaande kantoorruimte makkelijker ter beschikking te stellen, een percentage van het inkoopvolume te reserveren voor sociale firma's of met hen afspraken te maken over het aannemen van mensen met een arbeidsbeperking. Uiteindelijk is de overheid gehouden aan het rechtsgelijkheidsbeginsel en moet zij verantwoorden met wie zij op welke manier zaken doet. Zonder juridische basis kunnen gemeenten de potentie van sociale ondernemingen niet ten volle benutten. Het rechtspersonenrecht schiet nu tekort om dergelijk beleid ten uitvoer te nemen.

> "A solid foundation for the creation of social enterprises lies in the provision of an appropriate legal framework, adapted to capture their specificities and needs. Appropriate legal frameworks at national level will bring clarity to the definition of social enterprises, their mission and their activities."
>
> ***- OECD Policy Brief on Social Entrepreneurship***

Het recente SER advies spreekt zich positief uit over een onderzoek naar een 'label met juridische grondslag'.[12] Hierbij werd de vraag gesteld 'wat kun je er mee als overheid?' De belangrijker vraag is echter 'wat wil je er mee als overheid?' De beoogde toepassing in overheidsbeleid bepaalt mede de benodigde kenmerken van de beoogde juridische vorm. Dus als er een heldere lijn is voor de inzet van sociale ondernemingen bijvoorbeeld op het gebied van arbeidsparticipatie of zorg, dan kan dat eisen stellen aan de juridische vorm.

Waarom een juridische vorm?

- De ondernemer heeft behoefte om zijn maatschappelijke missie wettelijk te verankeren en hiermee duidelijkheid naar stakeholders te creëren.
- Huidige mogelijkheden leiden tot bureaucratie en zijn niet transparant.
- Overheid heeft behoefte aan duidelijke kaders om samenwerking met sociale ondernemingen vorm te geven.

[12] SER, *Sociale ondernemingen: een verkennend advies.* (2015)

3. De leidende principes van de social enterprise

De voorgestelde juridische vorm wordt geen nieuwe vennootschap maar een modaliteit op bestaande rechtsvormen, met name op de BV, de NV en de Coöperatie, en krijgt een plek in Burgerlijk Wetboek Boek 2.[13] Dit is een keuze die we maken om twee redenen:

- Het is eenvoudiger en sneller te realiseren dan een nieuw type vennootschap;
- Door een modaliteit te kiezen houden de ondernemers de voordelen van de verschillende onderliggende rechtsvormen ter beschikking. Men kan nog steeds kiezen voor een BV, een NV of een Coöperatie.

We duiden deze modaliteit hier verder aan met .m, de m van "maatschappelijk", dan krijgen we een B.V.m of een Coöperatie.m. We spreken dan dus van een "maatschappelijke vennootschap" of "maatschappelijke coöperatie".[14] Uiteindelijk dekt de term "maatschappelijk" de lading beter dan de term "sociaal". De maatschappelijke vennootschap kan een breed scala van maatschappelijke doelen hebben, waar zeker ook planet doelen zoals de transitie naar een circulaire en fossielvrije economie onder vallen.

De modaliteit is een juridische vertaling van vier leidende principes van sociaal ondernemerschap, welke dan ook juridisch worden geborgd:

- de maatschappelijke missie

[13] De Coöperatie is nu wettelijk gedefinieerd als een organisatie die het belang van haar leden dient. Dat verhoudt zich niet met een primair maatschappelijke doelstelling, en dus kan de nieuwe modaliteit niet zonder meer worden toegevoegd aan de Coöperatie, daarvoor zijn aanpassingen nodig. In Italië en België zijn vormen van maatschappelijke coöperaties mogelijk gemaakt, Nederland kan deze modellen ten voorbeeld nemen

- de betrokkenheid van stakeholders
- transparantie
- financiële kaders

DE MAATSCHAPPELIJKE MISSIE

De maatschappelijke vennootschap of coöperatie heeft dus primair een maatschappelijke missie. Dit is de intrinsieke motivatie van de ondernemers, de werknemers en de financiers.
Om een maatschappelijke vennootschap of coöperatie te kunnen zijn moeten de statuten een standaardclausule bevatten die zekerstelt dat de maatschappelijke doelstelling van de onderneming voorop staat. Deze clausule is verplichtend en geeft een toetsingskader voor beleid en gedrag van bestuurders, aandeelhouders en (interne) toezichthouders.[15] Een tweede clausule beschrijft de maatschappelijke doelstelling zo concreet mogelijk.

Om alle betrokkenen de zekerheid te geven dat de onderneming niet eenvoudig haar principes afwerpt zal een vast te stellen hoog percentage van de stemmen van de aandeelhouders of de leden vereist zijn voor statutenwijziging, én zal een positief advies nodig zijn van de statutair genoemde stakeholders, afhankelijk van het gekozen model. Hierdoor kan de buitenwereld ervan op aan dat de onderneming daadwerkelijk maatschappelijk is en blijft.

---

[14] Omwille van de leesbaarheid wordt 'maatschappelijke vennootschap' of 'maatschappelijke coöperatie' vanaf hier afgewisseld met sociale onderneming. Hiermee wordt hetzelfde bedoeld.

[15] Het woord 'maatschappelijk' wordt veel gebruikt, maar heeft ook veel interpretaties. De Aanbestedingswet stelt dat de aanbestedende dienst maximale maatschappelijke waarde moet creëren voor de publieke middelen, maar nergens staat wat dat dan is. Het zal logischerwijs meer zijn dan de 'economisch meest voordelige inschrijving', maar hoe de maatschappelijke waarde te maximeren is niet vastgelegd. Wij horen ook regelmatig de bemerking 'alle ondernemers zijn toch sociaal want zij creëren banen'. Dan worden de begrippen economische waarde en maatschappelijke waarde aan elkaar gelijkgesteld. De bestuurders van de maatschappelijke vennootschap en coöperatie worden aangesproken op hun handelen, waarbij zij het maatschappelijk belang laten prevaleren. Wij realiseren ons dat zij daartoe handvatten nodig hebben; daar zullen wij in 2016 een eerste aanzet toe geven.

Waarom de maatschappelijke missie wettelijk verankeren?

- Biedt duidelijkheid naar de buitenwereld.
- Biedt bescherming tegen financieel gedreven aandeelhouders.
- Zorgt voor erkenning.

DE BETROKKENHEID VAN STAKEHOLDERS

Het woord "sociaal" zegt iets over de manier waarop mensen met elkaar omgaan, en dat geldt dus ook voor ondernemers. Voormalig voorzitter van de Europese Commissie, José Manuel Barroso, zette de social enterprise neer als een bedrijf social in ends and means. Het gaat niet alleen om de missie, het gaat ook om hoe je het bedrijf voert, vanuit een gedeelde intentie en een gedeeld waardesysteem.

In de maatschappelijke vennootschap of coöperatie krijgen stakeholders inzage in het functioneren van de onderneming en waar mogelijk zitten zij aan tafel bij het de vaststelling van het beleid. In de Europese definitie is dit verwoord als: *in particular by involving workers, customers and stakeholders affected by its business activity.*

Met stakeholders wordt dus expliciet niet alleen gedoeld op de directe stakeholders zoals aandeelhouders en werknemers. Deze laatsten behoren uiteraard

> "Bij social enterprises is een goed stakeholdermanagement van groot belang. Een brede blik op de stakeholders met een focus op zowel economisch als sociaal rendement."
>
> ***- Hein Masseling, Operationeel Manager Specialisterren***

ook gesprekspartner te zijn maar daar is in Nederland al veel voor geregeld. Het gaat met name om de stakeholders buiten de organisatie maar met belang bij de maatschappelijke missie; de beneficianten, klanten, leveranciers, kleine financiers zoals crowdfunders, omwonenden, lokale overheid, etc. De vorm van de beleidsbetrokkenheid van stakeholders moet passen bij de aard en de omvang van de onderneming. Grote sociale ondernemingen met zeer betrokken stakeholders kunnen kiezen voor een 'stakeholder board' die bijvoorbeeld tweemaal per jaar bijeenkomt. Het bestuur bespreekt haar beleid, beantwoordt alle vragen op een gepaste wijze, en de stakeholder board keurt het 'impactrapport' binnen het jaarverslag goed. Dit is geen werkbare vorm voor kleine ondernemingen of ondernemingen met stakeholders die ver van de organisatie af staan. Dan kan worden gekozen voor opname van een stakeholders-vertegenwoordiger in een Raad van Commissarissen of directie.

> "Wat je geeft krijg je ook weer terug. Als je open en transparant bent staat de wereld voor je open en is ondernemen vele male makkelijker."
>
> ***- Merijn Everaarts CEO Dopper***

Waarom moet men de stakeholders (verplicht) betrekken?

- Dit zorgt ervoor dat de onderneming in de lijn van de maatschappelijke missie blijft handelen.

TRANSPARANTIE

Maatschappelijke bedding en acceptatie zijn succesfactoren voor de sociale onderneming en transparantie is daartoe het belangrijkste instrument; in de EU-definitie: *is managed by social entrepreneurs in an*

accountable and transparent way. De vraag is niet 'wat moet worden gepubliceerd?', de vraag is 'waarom zou iets niet worden gedeeld?'

Om de modaliteit te kunnen voeren worden dus eisen gesteld aan transparantie, zoals:

- De maatschappelijke vennootschap of coöperatie publiceert één integraal jaarverslag waarin ook haar maatschappelijke bijdrage helder en gedetailleerd wordt bekendgemaakt, en dit jaarverslag is tijdig en online beschikbaar.
- De maatschappelijke vennootschap en –coöperatie maakt bekend wie zij is, 'met wie je te maken hebt', wie haar leden en aandeelhouders zijn, een eventuele aandeelhoudersovereenkomst is toegankelijk via de website, ook de namen van andere grote belanghebbenden worden gepubliceerd.
- De belangrijkste financiële parameters zijn openbaar, zoals bijvoorbeeld winst- en dividendbeleid, beloning van het management en andere materiële belangen.

Waarom maximale transparantie?

- Laat zien dat de maatschappelijke missie daadwerkelijk leidend is en in hoeverre deze wordt behaald.
- Biedt de buitenwereld duidelijkheid over hoe de onderneming omgaat met belangenafwegingen en geeft gelegenheid om daarover in discussie te gaan met de bestuurders.

FINANCIËLE KADERS

De maatschappelijke missie is primair en dus herinvesteert de sociaal ondernemer een groot deel van de beschikbare marges in het bereik-

en van die maatschappelijke doelen. Volgens de definitie van de Europese Unie, *[the social enterprise] uses surpluses mainly to achieve these social goals.*

Sociaal ondernemers kiezen vanuit hun waardesysteem meestal voor hogere voortbrengingskosten die hun financiële winst dus beperken. Tony's Chocolonely, Fairphone, bedrijven in duurzame mode en vele anderen betalen snel tot 20% meer voor hun inkoop vanuit hun principes. Ze willen biologische grondstoffen, circulariteit en een living wage voor alle werknemers door de gehele keten. Sommige sociale ondernemingen werken met een buy one, give one strategie: voor elk verkocht product in de rijke landen wordt een product weggegeven in arme landen. Ook Nederlandse sociale firma's hebben vaak beduidend hogere voortbrengingskosten.[16] En dan moeten de ondernemers ook kosten maken voor impact- en andere rapportages, en in gesprek zijn met hun stakeholders.

Het beleid ten aanzien van extra kosten in de keten, de allocatie van de resterende winst, en andere financiële kaders zoals het beloningsbeleid, worden gepubliceerd en besproken met de stakeholders. De bestuurders verantwoorden hun keuzes, zijn transparant en iedereen kan hen hierover bevragen. Bestuurders zijn ertoe gehouden dat de winstuitkering redelijk is en niet strijdt met de maatschappelijke missie van de onderneming. Wat redelijk is hangt mede af van die missie en van de omstandigheden waarin de onderneming opereert. Triodos Bank kent bijvoorbeeld een dividenduitkering van 6% en een zogenaamde *wage mark*, waarbij de CEO maximaal tien keer het salaris van de laagstbetaalde verdient.[17] Een onderneming in een andere branche zal andere keuzes (moeten) maken.

[16] Hillen, *Iedereen Werk.* (2015)

De vraag komt dan naar voren of de modaliteit moet voorzien in een wettelijke begrenzing van de winstuitkering. Een dergelijke begrenzing heeft nadelen. Een begrenzing van de winstuitkering bemoeilijkt de financiering van de onderneming met risicodragend kapitaal en kan de groei van de onderneming belemmeren en daarmede de groei van haar impact.

Een modaliteit met een wettelijke dividendbegrenzing kan een noodlijdend bestaan krijgen als er geen voordelen staan tegenover de nadelen. Als de overheid niet beleidsmatig gebruik wil maken van een juridische vorm met begrenzingen, door deze bij inkoop uit te vragen of door toegang te geven tot belangrijke markten die anders gesloten blijven, dan zijn de nadelen te groot en zullen ondernemers de stap naar een dergelijke juridische vorm niet zetten.

Dit blijkt ook uit de ervaringen uit het buitenland. Terwijl de CIC in het Verenigd Koninkrijk – die beleidsmatig is ondersteund – een grote vlucht heeft genomen, is de Zweedse BVU – waarbij dit niet het geval is – niet van de grond gekomen.[18]

Sociale ondernemingen concurreren in de markt, en behoeven dus een gelijkwaardige positie om zich te kunnen handhaven tegen de andere spelers. In Nederland ontbreken dergelijke beleidskaders nog. Onze conclusie is dan ook dat we in eerste instantie een variant nodig hebben zonder dividendbegrenzing.

MODALITEIT MET WETTELIJKE DIVIDENDBEGRENZING VOOR HET SEMIPUBLIEKE DOMEIN

Een modaliteit met wettelijke dividendbegrenzing is alleen zinvol als

[17] Triodos Bank, *Sociaal Jaarverslag 2014* (2014)
[18] Helder, *De juridische infrastructuur van de maatschappelijke onderneming.* (2014)

er andere beleidsdoelen aan worden gekoppeld. Daar zijn wij ook voorstander van, en we stellen dan ook een tweede modaliteit voor met wettelijke dividendbegrenzing. Deze kan zich met name manifesteren in het semipublieke domein; nadere beleidssuggesties zijn opgenomen in paragraaf 5.

In deze notitie duiden we deze tweede modaliteit met een begrenzing van de winstuitkering aan met mb (maatschappelijke vennootschap met begrenzingen). Uiteraard is het doel hierbij niet het oppotten van geld binnen het bedrijf, maar herinvesteren in de missie. Dat kan op verschillende manieren, door investeren in de groei van het eigen bedrijf, investeren in andere sociale ondernemingen met een vergelijkbare missie, of door doneren aan goede doelen die vanuit hun model een bijdrage leveren aan de oplossing van het maatschappelijk vraagstuk waar de sociale onderneming ook aan werkt.

De wenselijkheid van een wettelijke begrenzing van de winstuitkering en de hoogte en de vorm daarvan hangen mede af van het gebruik in overheidsbeleid.

De Europese Unie spreekt van *uses surpluses mainly to achieve these social goals*, binnen die definitie kan gekozen worden voor een uitkeringspercentage tot 49% van de winst.[19] In het buitenland vinden we verschillende referentiekaders.

De Engelse CIC kent een cap op de winstuitkering aan aandeelhouders van 35%. Er geldt ook een 'vermogensklem'. Bij verkoop van de onderneming komt 35% van de opbrengst ten goede aan de aandeelhouders, de rest moet worden geïnvesteerd in de maatschappelijke missie.[20] De

Belgische VSO werkt met een eenvoudig systeem waarbij de aandeelhouder maximaal 6% rendement op het gestort kapitaal kan onttrekken.[21]

Nederland kan binnen de .mb voor het Britse of het Belgische model kiezen, of beide regimes toestaan waarbij de onderneming bij oprichting een van deze regimes kiest en daar dan mee leeft. Of dit haalbaar en wenselijk is moet nader onderzocht worden, evenals de gewenste hoogte van de beperkingen.

De .mb zal de normen zoals vastgesteld in de Wet Normering Topinkomens aanhouden. Zo wordt het belonen van management in de vorm van salaris ook beperkt tot wat maatschappelijk acceptabel is.

Waarom geen dividendbegrenzing?

- Begrenzing maakt het minder aantrekkelijk om een sociale onderneming te beginnen c.q. erin te investeren.

Waarom wel een dividendbegrenzing?

- Draagt bij aan de geloofwaardigheid van de sociale onderneming.
- Rechtvaardigt preferentieel beleid vanuit de overheid.

[19] De vermogensklem kan worden 'verzacht' door de aandeelhouders eerst het gestort kapitaal terug te betalen met een inflatiecorrectie, en de klem alleen toe te passen op het resterende vermogen.
[20] Bijlage I – Internationaal overzicht
[21] Bijlage I – Internationaal overzicht

4. Bedding en borging

Door de twee voorgestelde modaliteiten op te nemen in het Burgerlijk Wetboek, worden de maatschappelijke ondernemingsvormen geworteld in het rechtspersonenrecht. De bestuurders zijn dan in rechte gehouden aan de leidende principes. Met het enquêterecht kan het beleid van een rechtspersoon door de Ondernemingskamer worden onderzocht. De bestuurders en toezichthouders zijn ook civielrechtelijk aanspreekbaar. Dit gaat een grote stap verder dan het huidige vennootschapsrecht waarbij de bestuurders louter de belangen van de verschillende stakeholders in acht moeten nemen. Hier staat het maatschappelijke belang voorop, dat is een fundamenteel andere weging.[22]

> “Sociale ondernemingen worden in Nederland ‘mainstream’ dit betekent dat je er niet meer om heen kunt. Dit betekent ook dat verankering noodzakelijk is in wet- en regelgeving. Want als het niet verankerd is in Nederland bestaat het niet.”
>
> ***- Peter Hobbelen, Directeur De Meewerkers***

[22] Het woord ‘maatschappelijk’ wordt veel gebruikt, maar heeft ook veel interpretaties. De Aanbestedingswet stelt dat de aanbestedende dienst maximale maatschappelijke waarde moet creëren voor de publieke middelen, maar nergens staat wat dat dan is. Het zal logischerwijs meer zijn dan de ‘economisch meest voordelige inschrijving’, maar hoe de maatschappelijke waarde te maximeren is niet vastgelegd. Wij horen ook regelmatig de bemerking ‘alle ondernemers zijn toch sociaal want zij creëren banen’. Dan worden de begrippen economische waarde en maatschappelijke waarde aan elkaar gelijkgesteld. De bestuurders van de maatschappelijke vennootschap en coöperatie worden aangesproken op hun handelen, waarbij zij het maatschappelijk belang laten prevaleren. Wij realiseren ons dat zij daartoe handvatten nodig hebben; daar zullen wij in 2016 een eerste aanzet toe geven.

De stakeholders van een sociale onderneming zijn veel breder gedefinieerd dan voor bijvoorbeeld structuurvennootschappen. We kunnen drie niveaus van stakeholders onderscheiden?

- directe stakeholders (ondernemer, werknemer, aandeelhouder, financier).
- stakeholders die onderdeel uitmaken van de missie van de onderneming, en benoemd worden in de statuten (de beneficianten).
- overige stakeholders (omwonenden, leveranciers, etc.).

De stakeholders hebben zekerheid, want de modaliteit en daarmede de maatschappelijke gedrevenheid kan niet zomaar door een gewone meerderheid van de aandeelhouders worden afgeworpen. Als dat wel mogelijk zou zijn, dan zou de onderneming een speelbal van één stakeholder blijven, de aandeelhouder. Hierin schuilt de belangrijkste reden dat een rechtsvorm niet alleen wenselijk is vanuit het publiek belang, maar ook vanuit private stakeholders binnen en buiten de onderneming. Veel van de voorgestelde maatregelen kunnen worden opgenomen in statuten gecombineerd met een privaat keurmerk, maar dit geeft de stakeholders uiteindelijk geen duidelijkheid en zekerheid.

BEDDING

Binnen het Nederlandse stelsel worden de modaliteiten opgenomen in het Burgerlijk Wetboek, met duidelijke definities. Het toekennen van de modaliteit aan een onderneming kan worden gedaan door de notaris, immers, het vereist het vastleggen van de missie en de stakeholders in

de statuten. Een tweede mogelijkheid is dat de Kamer van Koophandel toetst of toekent.

Voor de maatschappelijke vennootschap en coöperatie (voor beide varianten, die zonder- en met begrenzing) zal een zogenaamde code of governance worden opgesteld, analoog aan die van cultuur en zorg.[23] Deze code zal een aantal elementen in meer detail kunnen vastleggen dan in de wet mogelijk is, bijvoorbeeld hoe de betrokkenheid van stakeholders wordt georganiseerd. De code zal verschillende modellen beschrijven die kunnen gelden voor bepaalde types ondernemingen, waarbij de leeftijd en omvang een factor kan zijn. Hetzelfde geldt voor transparantie: wat wordt vereist voor de verschillende soorten en maten ondernemingen? Het meten en publiceren van impact is geen eenvoudige zaak, voor startende en jonge bedrijven zullen andere normen moeten gelden dan voor grote en gevestigde bedrijven. Ook hier kan de code in voorzien. Een code kan meebewegen met de ontwikkelingen en inzichten, in overleg met de sector. De code is wel verplichtend.

Een maatschappelijke vennootschap en coöperatie (zonder én met begrenzing) kan onder twee codes vallen, bijvoorbeeld een onderneming in de zorg valt ook onder de zorgcode. Wij vinden dat een aantrekkelijk idee. De code voor maatschappelijke vennootschappen regelt niets dat specifiek is voor de zorg, maar wel de zaken die essentieel zijn om een maatschappelijke vennootschap of coöperatie te zijn. Veel van de leidende principes kunnen zo ook ‘overslaan’ naar andere codes.

BORGING

De stakeholders wensen niet alleen zekerheid dat de onderneming daadwerkelijk maatschappelijk is maar ook dat zij zich als zodanig

[23] Zie bijvoorbeeld: Brancheorganisaties Zorg, Zorgbrede Governancecode 2015

blijft gedragen. Dat misbruik van de modaliteit consequenties heeft en wordt gecorrigeerd. Er is dus een instantie nodig waar stakeholders terecht kunnen indien zij menen dat de onderneming haar verplichtingen niet naleeft. Hier zijn verschillende mogelijkheden voor. Statutair benoemde stakeholders kunnen een enquêteprocedure inroepen bij de Ondernemingskamer. Deze kan het functioneren van de onderneming en haar bestuurders toetsen, en verplichten tot acties bijvoorbeeld het publiceren van gegevens of het raadplegen van stakeholders. Ook kan zij toetsen of de winstuitkering niet in strijd is met de missie, de zogenaamde uitkeringstoets. De Ondernemingskamer kan de modaliteit opschorten en ontnemen, of boetes opleggen. Bij bredere conflicten tussen stakeholders kunnen zij ook terecht bij de gewone rechter. Hiermee worden de maatschappelijke vennootschap en coöperatie opgenomen in de vigerende juridische kaders.

De stap naar de Ondernemingskamer of de rechter is een belangrijke ultieme mogelijkheid, maar heeft een hoge drempel en bevat ook veel elementen van 'oud denken'. Voor het instellen van een regulator zoals de CIC die kent of een 'autoriteit' zoals die in Nederland voorkomt – een instantie die proactief op periodieke basis toezicht houdt – geldt in hoge mate hetzelfde. Dit kan ontaarden in overregulering, bureaucratie en hoge kosten. Toch is er wel een nationale instantie nodig die we graag op een moderne leest schoeien.

Dit centrale orgaan zal een aantal belangrijke rollen vervullen, waaronder het onderhouden van de code, in gesprek met de sector en de overheid, deze steeds vernieuwen en aanpassen aan de laatste inzichten, zorgen voor leerprocessen in de groep van ondernemers en deze opnemen in standaarden, en het adviseren van notarissen en de Kamer van

Koophandel. Het orgaan kan ook een rol spelen in de borging, door als expert voor de Ondernemingskamer en de civiele rechter op te treden. Wij kunnen ons voorstellen dat er ook een arbitragemogelijkheid wordt opgenomen, een laagdrempelige en goedkope mogelijkheid voor alle stakeholders om iets aanhangig te maken. Deze arbitrage zou dan wel openbaar moeten zijn om aan het principe van transparantie te blijven voldoen.

Dit centraal orgaan kan een vorm krijgen die past bij de nieuwe waarden en de mogelijkheden die in het afgelopen decennium zijn ontstaan. Hierbij kan de governance van meritocratische *open source* organisaties zoals Wikipedia en Linux ten voorbeeld worden genomen. De code kan zich mede ontwikkelen via online discussie tussen de ondernemers en experts; in principe kan iedereen hierin meedoen. In bepaalde gevallen kan arbitrage de vorm van *crowdjudging* krijgen.
Het centraal orgaan heeft een lichte taak en vorm, het wordt geen bureau met veel mensen erin. Benutten van de meritocratische en open source principes helpt dit mede mogelijk te maken.

5. De toekomst van de sociale onderneming in de Nederlandse economie

In essentie is het de keuze van de oprichters om een maatschappelijke vennootschap of coöperatie te willen zijn. Of het is de keuze van de eigenaren om de modaliteit aan te vragen voor een bestaande onderneming. Het is in eerste instantie het uitdrukken van een identiteit en een waardesysteem, dat aldus een juridische basis krijgt.

Wij stellen deze modaliteiten uitdrukkelijk niet voor om fiscale voordelen of subsidies te realiseren voor sociaal ondernemers. Ook zoeken we geen voorkeurspositie bij aanbestedingen enkel gebaseerd op deze modaliteiten, als dat juridisch al mogelijk zou zijn.

Voor de maatschappelijke vennootschap of coöperatie met begrenzingen is het wel essentieel dat de overheid hen gaat opnemen in het beleid en hen toegang geeft tot markten. Dan ontstaat een combinatie tussen de juridische vorm en de 'branche' waarin wordt geopereerd. Een aantal voorbeelden:

- De sociale firma, een maatschappelijke vennootschap met begrenzing waar tenminste 30% van de medewerker een arbeidsbeperking heeft, kan een grote rol spelen bij arbeidsparticipatie en reshoring van werk. Bedrijven wier concurrenten in Azië en Afrika zitten en waar loonsuppletie een onderdeel moet vormen van het businessmodel, kunnen hun kostennadeel zien afnemen waardoor werk terugkeert naar Nederland. De gemeente moet zich als partner opstellen waar het gaat om toewijzing van mensen en regelingen

en dit in een meerjarenafspraak vatten, hetgeen de ondernemer in staat stelt om te investeren. Zo kunnen we grote aantallen banen realiseren, ons inziens meer dan het sociaal akkoord.[24]

- De maatschappelijke vennootschap of coöperatie met begrenzing kan een sleutelrol spelen in de transformatie van ons zorgstelsel. Deze ondernemingen werken vanuit participatie, lokale worteling en vraagsturing. Zij kunnen een hogere klanttevredenheid tegen lagere kosten realiseren, mede door de lagere overheadkosten. Er zijn al honderden zorgcoöperaties die een maatschappelijk doel hebben, maar die werken onder wetgeving die zegt dat zij het belang van de leden moeten dienen, niet het maatschappelijk belang. De overheid kan nu geen verschil maken tussen maatschappelijk georiënteerde burgerbedrijven en winstgedreven ondernemingen.
- De energietransitie kan sterk versnellen als de omstandigheden waaronder de energiecoöperaties en andere maatschappelijke bedrijfsvormen moeten werken aangepast worden. De modaliteit geeft een basis om juridische, regulatoire en fiscale nadelen te verminderen.
- Verbetering van de leefbaarheid van wijken en krimpgebieden, omdat de maatschappelijke vennootschap of coöperatie hier bedrijvigheid, banen en sociale binding creëert. De modaliteiten bieden een basis voor lokaal beleid.
- De maatschappelijke vennootschappen en coöperaties dienen een publiek belang en kunnen in het algemene economische beleid worden opgenomen, analoog aan topsectoren of starters. Een financieringsfaciliteit zoals de technostarter-regeling, dus een sociostarter-regeling, is wenselijk. De Europese Unie voorziet via haar EaSI programma in ondersteuning voor werkkapitaalfaciliteiten

[24] Hillen, *Iedereen Werk. Iedereen winst.* (2014) en Cedris, PSO Nederland, Social Enterprise NL, Vebego, *Erkenning en Eenvoud Werkt.* (2015)

voor social enterprises, ook deze zou voor Nederland wenselijk zijn. Voor het Dutch Good Growth Fund zou de modaliteit een rol kunnen spelen bij de toekenning van leningen.

Deze lijst is niet bedoeld als agenda, maar dient slechts ter illustratie van de mogelijkheden die de modaliteiten bieden aan de overheid om deze ondernemingen meer toegang tot de markt te bieden en op andere wijze te faciliteren. Het is een aanzet tot verdere discussie.

De mogelijkheden beperken zich natuurlijk niet tot de publieke sector. Ook in de waardeketens in de private sector kan de maatschappelijke vennootschap een grote rol krijgen. Grote bedrijven, instellingen en goede doelen willen vanuit hun MVO-beleid graag zaken doen met maatschappelijk gedreven ondernemingen. De directe herkenbaarheid door de modaliteit biedt daar een basis voor.

6. Conclusies en vervolg

De modaliteiten voor de maatschappelijke vennootschap en coöperatie die wij voorstellen zijn niet wereldschokkend. De modellen zijn voldoende uitgedacht en varianten zijn in de ons omringende landen beproefd.

De wereld ziet een groeiende groep ondernemers tegemoet die positieve ontwikkelingen in onze economie en onze maatschappij mede willen vormgeven. Ontwikkelingen die wel worden geduid met termen zoals de nieuwe economie, de derde industriële revolutie, de circulaire economie, deeleconomie, de prosument (de producerende consument) en nog vele anderen. Sociaal ondernemers dragen ook concreet bij aan vernieuwing van onze welvaartstaat, ons zorgstelsel, onze energievoorziening en het zoeken naar nieuwe vormen van werkgelegenheid en participatie.

Het is aan onze overheid om deze ontwikkelingen te benuttenen, vernieuwing van ons ondernemingsrecht hoort daarbij. De afgelopen decennia heeft Nederland weinig vernieuwingen doorgevoerd. De invoering van de flex BV heeft een decennium gekost, terwijl het eigenlijk niet meer behelsde dan het schrappen van een paar regels in het Burgerlijk Wetboek. Waar in landen zoals het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Italië vergelijkbare juridische vormen in de politiek snel en breed werden omarmd, lijkt het in Nederland tot grote discussie te leiden vanuit de basishouding dat de overheid volgend is en er een heel grote en sterke maatschappelijke stroming vereist is om tot actie over te gaan. De vraag naar deze juridische vormen is heel duidelijk aanwezig, waarom zou

iemand tegen het creëren van nieuwe mogelijkheden zijn?

De afgelopen jaren is veel over de Nederlandse juridische basis voor sociale ondernemingen gesproken; ons voorstel ligt nu concreet op tafel. Wij maken een ronde langs maatschappelijke- en ondernemersorganisaties om het draagvlak te verbreden. En we gaan langs de politiek, want de Tweede Kamer heeft uiteraard het laatste woord in deze discussie.

We besluiten deze publicatie dan ook met een oproep aan iedereen die de maatschappelijke vennootschap en coöperatie een warm hart toedraagt, om dit ook te laten blijken, tenminste aan ons.

DANKWOORD

Heel veel mensen hebben bijgedragen aan deze notitie door deel te nemen aan het georganiseerde proces van discussies, door te helpen met onderzoek, door kennis ter beschikking te stellen, en door de vele informele gesprekken over dit onderwerp. Het sluitstuk van dit proces was de werkconferentie van 14 januari jl., daar hebben we met een groep van 60 beleidsmakers, wetenschappers, ondernemers en financiers in een werkconferentie over de juridische vorm voor de sociale onderneming mogen spreken. Dit heeft veel waardevolle inzichten opgeleverd. Graag willen wij iedereen die hier een hele middag voor heeft vrijgemaakt bedanken. Een aantal mensen die ons in de twee jaar naar deze conferentie toe hebben ondersteund willen we graag met naam en toenaam noemen.

Eerst en vooral Willemijn Verloop die deze discussie in gang heeft gezet en alle versies van deze notitie heeft gelezen en becommentarieerd, maar te bescheiden is om er als coauteur op te willen staan. Zij is meer dan wie ook in staat om dit onderwerp vanuit de verschillende perspectieven te bezien en daar balans in aan te brengen. Ook de rest van het team van Social Enterprise NL veel dank voor het meedenken.

PwC en met name Sandra Hazenberg en Pjotr Anthoni hebben onderzoek uitgevoerd in samenwerking met Nyenrode Business Universiteit. De inzichten die daaruit zijn voortgekomen hebben de basis gevormd van de structuur van deze notitie. Het internationaal vergelijkend onderzoek heeft veel waardevol vergelijkingsmateriaal opgeleverd.

Jurjen Groot heeft namens CMS het onderwerp op de agenda gezet en veel denkwerk verricht. Ilona Karahan heeft onder zijn leiding de verschillende structuren in andere landen geanalyseerd.

Professor Mr. Dr. Tineke Lambooy heeft zowel vanuit Nyenrode Business Universiteit als de Universiteit van Utrecht diverse onderzoeken opgezet ten aanzien van het thema social entrepreneurship. Samen met PwC verdiept zij zich in juridische vormen, fiscale behandeling en stakeholder-participatie. Aikaterini Argyrou en Monique Rittes, beiden PhD studenten, zijn hier intensief bij betrokken.

Tineke Kemp en Frans Jurgens van het Anton Jurgens Fonds pionieren in de praktijk, dit levert waardevolle inzichten op.

Mr. Willem van Leeuwen, die altijd beschikbaar en uitgesproken is geweest. Hij heeft ons op scherp gezet op dividendbeperking en betrokkenheid van stakeholders en belangrijke inzichten gegeven over de politieke processen die er zijn en komen. Mr. Josephine de Zwaan heeft ons een weg gewezen met de ethische kaders en met de bedding in codes en zelfsturing. Mr. Dr. Matthijs de Jongh heeft dat ook, en hij heeft ons geholpen met de mechanismes van toezicht en escalatie. Mr. Dr. Robert Helder; zijn proefschrift over de maatschappelijke onderneming en zijn bereidheid om met ons te spreken hebben ons behoed voor ‘fouten uit het verleden’. Nicole Esteje en Coen Boot voor hun werk aan het ‘Bijzonder Statuut’, een waardevolle opening voor de discussie over de juridische positie van maatschappelijke initiatieven.

Herman Wijffels en notaris Willem de Nerée tot Babberich hebben in gesprekken en als meelezer waardevolle inzichten en bijdragen geleverd. Scherp en nuttig was de feedback van onze Raad van Toezicht: Robert Carsouw, Ties Kroezen, Rob van Tulder, Paulette van Ommen en Marieke van der Werf.

Wij hebben met veel van onze leden, ondernemers, gesproken die we niet allemaal kunnen noemen. We beperken ons tot onze ledenboard: Ruud Zandvliet van Taxi Electric, Daniel Povel van Triodos Bank, Henk Jan Beltman van Tony's Chocolonely, Peter Hobbelen van De Meewerkers, Frank Klemann van Tulp Fietsen en Anita Groenink van MidWest.

BRONNEN

De Jongh, *De juridische infrastructuur van de maatschappelijke onderneming* (recensie). (2015)

European Commission, *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe*. (2014)

European Commission, *The Social Business Initiative of the European Commission*. (2011)

Gemeente Amsterdam, *Actieprogramma Sociaal ondernemen 2015-2018*. (2015)

Gemeente Utrecht, *Sociaal ondernemen*. (2015)

Helder, *De juridische infrastructuur van de maatschappelijke onderneming*. (2014)

Helder, *Maatschappelijke onderneming en social enterprise*. (2014)

Hillen, Verloop, Panhuijsen, *Iedereen Winst. Samen met de overheid naar een bloeiende social enterprise sector*. (214)

Kamerbeek, *De maatschappelijke onderneming naar Amerikaans model? De Benefit Corporation onder de loep*. (2012)

Kennisland, *Stimulansen voor de social enterprise sector*. (2014)

Lambooy, *Maatschappelijk ondernemen: begripsbepaling en ontwikkelingen*. (2015)

Lambooy, Argyrou, Anthoni, *Legal structures for social enterprises in the Dutch legal framework: A survey on the needs of social enterprises for additional laws and policies* (concept). (2015)

OECD, European Commission, *Policy Brief on Social Entrepreneurship*. (2013)

SER, *Sociale ondernemingen: een verkennend advies*. (2015)

Social Enterprise NL, *De Social Enterprise Monitor 2015*. (2015)

Social Enterprise NL, *2e Kamer: stimuleer sociale ondernemingen*. (2015)

Third Sector, *Analysis: The rise and rise of community interest companies*. (2015)

Tweede Kamer, *Wijziging van de Aanbestedingswet 2012 in verband met de implementatie van aanbestedingsrichtlijnen 2014/23/EU, 2014/24/EU en 2014/25/EU*. (2015)

BIJLAGE I

INTERNATIONAAL OVERZICHT JURIDISCHE VORMEN SOCIALE ONDERNEMINGEN

19 van de 28 Europese landen hebben inmiddels één of meerdere juridische vormen voor sociale ondernemingen ingevoerd. Nederland kan hiervan leren. Wij hebben daarom de vormen uit het Verenigd Koninkrijk, België, Griekenland, Frankrijk en de Verenigde Staten geanalyseerd en de belangrijkste kenmerken in een overzicht gezet. Deze landen kennen allen hun eigen juridische context. Dit overzicht is bedoeld om inzicht te geven in hoe er invulling wordt gegeven aan de belangrijkste elementen van een juridische vorm voor sociale ondernemingen.

Het document geeft een overzicht op hoofdpunten, voor meer details verwijzen wij naar de originele brondocumenten.
Dit overzicht is een gezamenlijke publicatie van Social Enterprise NL, CMS, Nyenrode Business University, Ilona Karahan en PwC.

	VERENIGD KONINKRIJK	BELGIË	GRIEKENLAND	FRANKRIJK	VERENIGDE STATEN
Naam	Community Interest Company (CIC)	Vennootschap met Sociaal Oogmerk (VSO)	Social Cooperative Enterprise (KOINSEP)	Société coopérative d'intérét collectif (SCIC)	Benefit Corporation (BCorp)
Naam wetgeving en ar van oprichting	Companies Act 2004. CIC Regulations 2005	Wetboek van vennootschappen 1999	Wet 4019/2011	Loi 2001-624 Loi Econonomie Sociale et Solid lidaire (ESS) 2014	Modelwet Benefit Corporation 2007
Aantal geregistreerd	11.000+ CIC's	700+ VSO's	900+ KOINSEP's	200+ SCIC's	1.300+ BCorp's
Type constructie	Modaliteit van vennootschappen: company limited by guarantee, limited by shares of public limited company.	Modaliteit van vennootschappen: NV, BVBA, Coöperatieve vennootschap, Commanditaire vennootschap (Comm. V. Of Comm. V.A), Vennootschap onder Firma.	Modaliteit van coöperatieve vennootschappen.	Modaliteit van coöperatieve vennootschappen: SA, SAS, SARL.	Modaliteit van vennootschappen: S Corp, C Corp, for-profit cooperatives, LLC, LLP, LP.
Wettelijke definitie	Een CIC streeft primair een maatschappelijk doel na, waarbij de winst grotendeels wordt geherinvesteerd voor het verwezenlijken van het sociale doel.	Een vennootschap is een VSO indien zij geenszins de verrijking van vennoten tot doel heeft maar de dienstverlening aan de leden en gemeenschap.	Een KOINSEP is een coöperatieve vennootschap met sociaal oogmerk met personen of juridische entiteiten als leden, deelnemend met één stem ongeacht het aantal gehouden aandelen.	Een SCIC is een SA, SAS of SARL met als doel levering van goederen of diensten in het algemeen belang.	Een BCorp stelt zich ten doel het *general public benefit* te bevorderen (een positieve impact op de gemeenschap en het milieu)
Is de maatschappelijke missie verankerd?	**Ja**: in de statuten dient te zijn opgenomen dat het een CIC betreft en dient de maatschappelijke missie te zijn gedefinieerd. Een besluit tot statutenwijziging wordt genomen met een gewone meerderheid.	**Ja**: in de statuten moet zijn verankerd dat vennoten geen of slechts een beperkt vermogensvoordeel nastreven. Tevens dienen de statuten een duidelijke omschrijving te geven van het sociale doel en de activiteiten die de VSO ontplooit. Een besluit tot statutenwijziging wordt genomen door de algemene vergadering, mits de aanwezigen ten minste de helft van het maatschappelijk kapitaal vertegenwoordigen.	**Ja**: sociale doelstellingen van KOINSEP's zijn gereguleerd in de wet 4019/2011. Slechts de daarin genoemde doelomschrijvingen kunnen worden aangenomen.	**Ja**: een SCIC dient statutair de sociale missie vast te leggen.	**Ja**: de statuten definiëren het algemeen belang die de BCorp nastreeft. Een besluit tot statutenwijziging wordt genomen met een meerderheid van twee/derde van alle aandeelhouders.
	VERENIGD KONINKRIJK	BELGIË	GRIEKENLAND	FRANKRIJK	VERENIGDE STATEN
Wordt de Maatschap-pelijke missie extern getoetst?	**Ja**: via de *Community Interest Test*. De *CIC Regulator* (een onafhankelijke publieke toezichthouder welke bevoegdheden bezit die vergelijkbaar zijn met de bevoegdheden van de Ondernemingskamer) toetst of de CIC activiteiten verricht in het belang van de gemeenschap.	**Nee**: maar stakeholders kunnen klacht indienen bij Rechtbank	**Ja**: het doel wordt gecontroleerd door het Register van Sociale Economie en Sociaal Ondernemerschap. Indien een onderneming niet streeft naar het in de statuten verankerde doel, kan zij niet worden geregistreerd en verkrijgt geen rechtspersoonlijkheid. Voorts controleert het Register of de vennootschap voldoet aan de kenmerken van een KOINSEP.	**Ja**: bij oprichting en bij vijfjaarlijkse externe controle (specifiek gericht op coöperaties) door een registeraccountant.	**Nee**: de BCorp kent wel een exclusief intern rechtsmiddel voor belanghebbenden in de vorm van de *benefit enforement proceeding*. Dit rechtsmiddel staat open in geval van onbehoorlijk bestuur, doeloverschrijding of het niet naleven van de wettelijke bepalingen van de BCorp.
Bestaan er speciale eisen in het kader van transparante verslaglegging?	**Ja**: *Community Interest Report*, bestaande uit: I) informatie realisatie maatschappelijke doelstelling; II) informatie bezoldiging bestuurders; III) informatie consultatie belanghebbenden; IV) overdracht activa onder marktwaarde en sociale prestaties	**Ja**: Bijzonder Verslag, bestaande uit: I) informatie realisatie maatschappelijke doelstelling; II) informatie bezoldiging bestuurders; III) investeringen, werkingskosten en bezoldigingen dienen de realisatie van het sociale oogmerk te hebben bevorderd.	**Nee**: Een KOINSEP is slechts gehouden tot indiening van de jaarrekening en het financiële verslag.		**Ja**: *Annual Benefit Report*, bestaande uit: I) informatie realisatie maatschappelijke doelstelling; II) informatie bezoldiging bestuurders; III) maatschappelijke, milieu en sociale prestaties
Is er sprake van een vorm van beperking van de winstuitkering?	**Ja**: minimaal 65% van de winst dient geherinvesteerd te worden in de CIC of te worden gebruikt voor het dienen van de gemeenschap. 35% mag worden uitgekeerd aan de aandeelhouders.	**Ja**: de winstuitkering mag niet meer bedragen dan 6% van het gestorte kapitaal.	**Ja**: de winst moet worden geherinvesteerd voor het verrichten van haar activiteiten en het realiseren van haar doelstellingen. Volgens het volgende model: - 5% wordt gehouden als reserve; - 35% wordt verdeeld over de werknemers als stimulans voor hun productiviteit;	**Ja**: winst dient voor tenminste 57.5% te worden toegevoegd aan niet uitkeerbare reserve. Kan statutair worden vastgesteld op 100%.	**Nee**: echter kan de winstbeperking worden afgeleid uit het stakeholders model. Het bestuur dient bij elk voorgenomen besluit rekening te houden met de effecten van haar besluitvorming voor belanghebbenden.

			- 60% wordt geïnvesteerd in het sociale doel.		
	VERENIGD KONINKRIJK	BELGIË	GRIEKENLAND	FRANKRIJK	VERENIGDE STATEN
Geldt er een vermogensklem?	**Ja:** het vermogen moet worden ingezet ten behoeve van het maatschappelijke doel van de vennootschap. Het vermogen mag slechts worden onttrokken indien dit (met toestemming van de CIC Regulator) overgaat naar een andere CIC, goed doel of het op een andere wijze in het voordeel van de gemeenschap is.	**Ja:** in geval van liquidatie komt het batig saldo na vereffening toe aan een doelstelling die zo dicht mogelijk ligt bij het nagestreefde sociale oogmerk.	**Ja:** in geval van liquidatie dient de activa toe te komen aan het Sociaal Fonds van de Economie (echter is dit fonds nog niet in het leven geroepen).		**Nee.**
Is de betrokkenheid van stakeholders geformaliseerd?	**Ja:** aandeelhouders consulteren stakeholders in hun besluitvormingsprocessen en rapporteren jaarlijks omtrent de betrokkenheid met stakeholders.	**Ja:** voor de werknemers. Aan iedere werknemer moet na één dienstjaar de mogelijkheid worden geboden om de hoedanigheid van vennoot te verkrijgen.	**Ja:** stakeholders, waaronder werknemers, hebben de mogelijkheid lidmaatschapsrechten te verwerven middels de aankoop van een aandeel waardoor zij worden betrokken bij het beleid en deel kunnen nemen aan het besluitvormingsproces van het bestuur.	**Ja:** voor de werknemers. - werknemers hebben recht op informatie; - werkgevers hebben de verplichting werknemers te informeren bij overname.	**Ja:** het bestuur is verplicht in de besluitvorming rekening te houden met zowel de belangen van aandeelhouders als met de belangen van werknemers, klanten, de samenleving en het milieu.
	VERENIGD KONINKRIJK	BELGIË	GRIEKENLAND	FRANKRIJK	VERENIGDE STATEN
Gelden er speciale belastingmaatregelen?	**Ja:** particulieren en organisaties die investeren in CIC's (en andere kwalificerende sociale organisaties) krijgen onder voorwaarden een aftrek in de inkomstenbelasting van 30% van de investering, met een maximale aftrek van GBP 290.000.	**Ja:** onder voorwaarden is een VSO onderworpen aan een beperkte winstbelasting in plaats van een volledige (winst)belastingplicht over alle inkomsten en winsten. Onder deze beperkte winstbelasting worden alleen inkomen en winsten uit onroerende zaken en buitenlandse roerende zaken belast, waarbij het tarief afhankelijk is van de exacte bron waar het inkomen uit voort komt (variërend tussen de 16,5% en 33%).	**Nee:** van 2011 - 2013 genoten KOINSEP's fiscale voordelen (geen inkomstenbelasting over winsten die worden geherinvesteerd en de winst toekomend aan werknemers wordt ingehouden op inkomstenbelasting). Deze voordelen zijn afgeschaft als gevolg van de financiële crisis.	**Ja:** geen inkomstenbelasting over winsten die worden toegevoegd aan de wettelijke winstklem-reserve.	**Nee:** er zijn geen specifieke faciliteiten voor BCorp's.

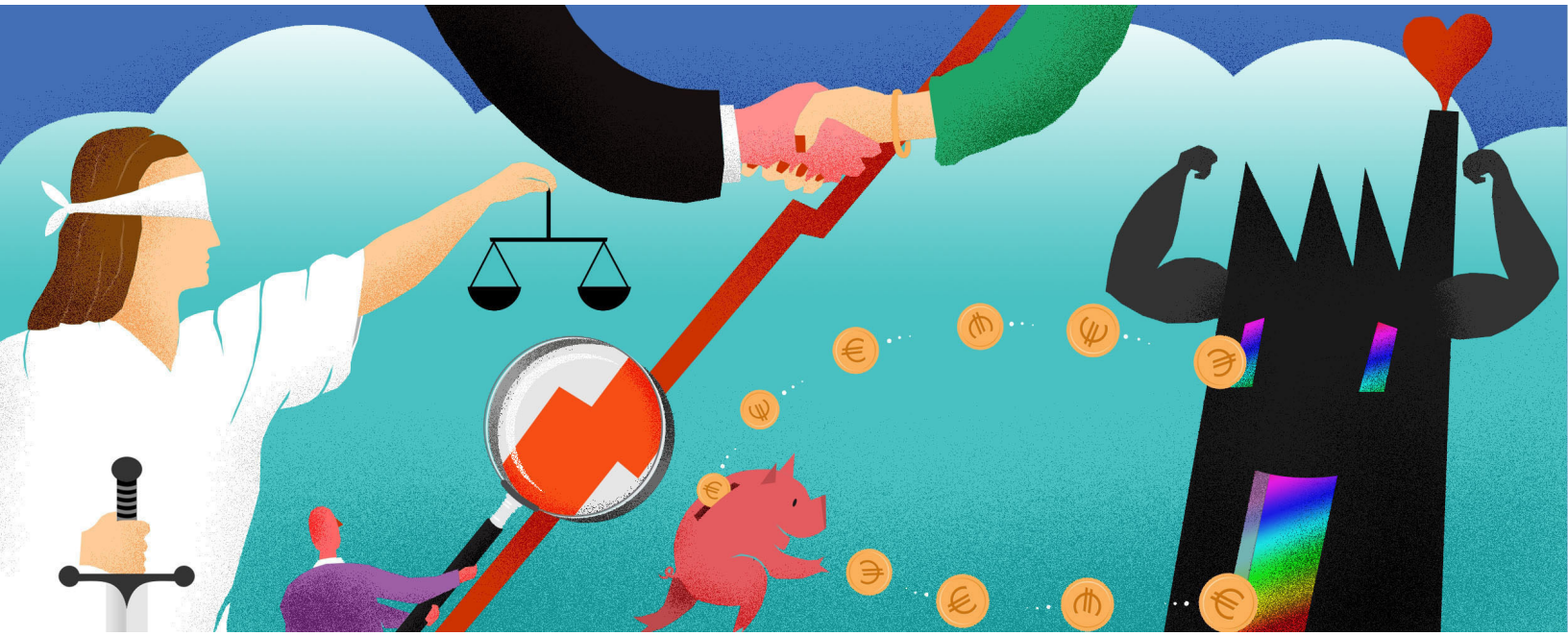

Over Social Enterprise NL

De huidige maatschappelijk uitdagingen vragen om een andere economische benadering. Een economie die werkt voor mensen: circulair, armoedevrij en inclusief. Dat vraagt innovatieve oplossingen. Hiervoor zijn ondernemers nodig die geld als middel zien en niet als doel. Sociaal ondernemers, die ondernemen om de wereld te verbeteren. Maar ondernemers kunnen het niet alleen. Een brede beweging van afnemers (consumenten, bedrijven en overheden) en kapitaalverschaffers moet de waarde van sociale ondernemingen gaan erkennen zodat zij grote maatschappelijke impact kunnen realiseren.

Social Enterprise NL is aanjager van de groeiende beweging van sociaal ondernemers, zodat steeds meer maatschappelijke en ecoomische impact kan worden gecreëerd.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Social Enterprise NL via info@social-enterprise.nl of 020-6264410.

social enterprise nl